

A HISTORY OF EDUCATION IN THE TWENTIETH CENTURY WORLD

1980. Australia, USA, Griffin P. L. 478 p.

A hazai pedagógia történeti tudata a XX. század pedagógiájával kapcsolatban elég hiányos, különösen az egész világ neveléstörténetére kiterjedően. Ez a tény is hozzájárul ahhoz, hogy ma még sok szempontból nem tudjuk reálisan elhelyezni és megfelelően értékelni a XX. század hazai pedagógiai törekvéseit. Ennek következtében már információk értéke miatt is örömmel üdvözölhető egy, a XX. század pedagógiájával foglalkozó könyv.

A könyv bevezetőjében összehasonlító és történeti tanulmányokhoz ajánlják a művet oktatóknak, hallgatóknak, kutatóknak, a nevelés irányítóinak, sőt még a szakmán kívüli érdeklődőknek is. Valóban e jól szerkesztett, sokrétű, eredeti forrásokra támaszkodó, bőséges jegyzetanyaggal, név- és tárgymutatóval ellátott mű nemcsak a neveléstörténethez munkáját ösztönözheti, de segítséget nyújthat többek között azoknak az oktatóknak is, akik a hazai pedagógusképzés megújításán munkálkodnak, akár a neveléstörténet területén, akár az integrációs törekvések körében.

A szerző azon szakemberek közé tartozik, akik a nevelést a társadalmi gyakorlat részeként kezelik, így a neveléssel foglalkozó elmélet és a gyakorlat fejlődésének bemutatását nem szűkíti le a pedagógiai tudományos ismeretek gyarapodásának ábrázolására. A XX. század bármely időszakát tárgyalja, mindig egyértelműen érzékelteti, hogy a nevelés növekvő szerepet játszik az egyén és a társadalom életében. Többször hangsúlyozza, hogy az egyéni és társadalmi felemelkedés együttes segítése a nevelés alapvető feladata lett a XX. században, melyet a hagyománymegőrző funkció kitágításával, a megújítást, változást elősegítő funkció ellátásával tud csak megoldani a nevelés elmélete és gyakorlata. A szerző következetesen vizsgálja – bár nem túl mélyrehatóan – a társadalmi, gazdasági, politikai igények hatását a nevelés elméletére és gyakorlatára, és ezzel együtt bemutatja azokat az eszméket is, melyek a nevelést a „csendes társadalmi forradalom” eszközeként kezelik.

E szemléletmódból fakad, hogy a szerző munkájában elemzi a nevelés és társadalom kapcsolatának és a nevelés gyakorlatának alakulását a XX. században, de figyelmét alapvetően a nevelésről való gondolkodás fejlődésére, illetve a pedagógia tudományos diszciplínává válására fordítja.

Három nagy szakaszra tagolja a XX. század nevelésének bemutatását:

1. *A nevelés öntudatra ébredése (1900–1916).* A szerző szerint ebben az időszakban már csírájában megjelennek a XX. század pedagógiájára alapvetően jellemző sajátosságok. Egyrészt a tudományá alakulás kap döntő lökést a természettudományos módszerek átvétele, a gyermektanulmányozás és a szociáldarwinizmus eredményeinek, gondolatainak felhasználása, a gyermekekről és a nevelésről alkotott vélemények megváltoztatása révén, másrészt pedig a nevelés mint eddig ismeretlen hatású társadalmi erő jelentkezik az emberi civilizáció fejlődésében. Ez utóbbiak forrását a szerző a felgyorsuló ipari fejlődésben, a tudományos és technikai haladásban, a bekövetkező társadalmi változásokban találja meg. Ezen a bázison kerül sor a nevelés és a társadalom viszonyának újraértelmezésére, melyben Connell döntő szerepet tulajdonít Dewey „Demokrácia és nevelés” című könyvének.

E korszak elemzése során külön fejezetben tárgyalja a nevelés és a társadalom viszonyát, az elemi és középfokú képzés kiterjesztésének jellegzetességeit, a nevelés fejlődését az 1890-től 1914-ig tartó időszakban, a herbartianizmus továbbélését, Dewey hatását, a tudományos nevelés kezdeteit és a progresszív nevelők munkásságát, illetve a progresszív nevelés irányzatát (hazai terminológia szerint leggyakrabban reformpedagógia) az I. világháború előtt.

2. *Nevelési törekvések 1916 és 1945 között.* Erre a szakaszra úgy tekint a szerző, melyben több területen is tovább élnek az előző korszak tendenciái, de természetesen új színekkel gazdagodva:

– A fejlett ipari országokban folytatódik a nevelés kiterjesztésének trendje. Megfogalmazódik a középfokú oktatás általánossá tételének gondolata és ezzel együtt az egységes képzés kialakításának igénye is. Az elit- és tömegképzés közötti szakadék feloldását célzó törekvések is megjelennek, de ezzel csak a hagyományos XIX. századi közoktatási struktúra keretei között próbálkoznak néhány fejlett országban.

– Dewey és követőinek munkássága alapján az USA-ban és a fejlett ipari országokban a szakemberek egy része igazoltnak látja, hogy a nevelés hat a társadalomra, de keményen vitatkoznak e hatás mértékéről, mechanizmusáról.

– Egyre szélesebb körökben elfogadják, hogy a nevelés az egyéni és a társadalmi felemelkedést egyaránt szolgálja. Ehhez társul a szerző szerint e korszak legnagyobb vívmánya, hogy *olyan oktatási tartalom* kidolgozására törekednek, *mely megfelel az egyéni és a társadalmi szükségleteknek is*. A 20-as és a 30-as években átalakítják az elemi és a középfokú oktatás tartalmát, de ez még nem jelenti a nevelés teljes megújulását. Az elemi iskolákban főként a gyermeki tapasztalatra építés jelent meg, a középiskolák tanterveiben pedig a fizika, a társadalomtudományok és a művészetek kaptak nagyobb szerepet.

– Az előzőekhez, illetve a gazdasági világválság társadalmi hatásaihoz kapcsolódva a 30-as évek elején egy jól kivethető *orientációváltás* figyelhető meg a *progresszív nevelésben* az Amerikai Egyesült Államokban és Európában is. A 20-as éveket az egyéni szabadság és kreativitás iránti érdeklődés aranykorának lehet tekinteni, melynek gyökerei már a századfordulótól kezdve megvoltak. A 30-as években az érdeklődés és a viták súlypontja az iskolák társadalmi felelősségére helyeződött.

– *A neveléstudomány fejlődésében* továbbra is döntő szerepet játszanak a nevelépszichológiai kutatások, a 30-as évek végétől erőteljesen hat a szociálpszichológia és érzeteti befolyását már a szociológia is. A század három új pszichológiai irányzatának – behaviorizmusnak, alaklélektannak, pszichoanalízisnek – hatása a korszak pedagógiájára egyértelműen érzékelhető.

– Kitejeljesednek a századfordulón és a századelőn megfogalmazott nevelési gondolatok, új nevelés-filozófiák, nevelésméletek születnek (Dewey, Makarenko, Nunn).

E korszak bemutatása a következő fejezetekben történik: Az I. világháború és a háború utáni nevelési reformok; A Szovjetunió nevelésügye, pedagógiája 1917 és 1940 között; A diktatorikus társadalmi berendezkedésű országok (Japán, Olaszország, Németország) nevelésügye; A fejletlen országokban és a gyarmati területeken folyó nevelés (Kína, India, Afrika); A progresszív mozgalom és a nevelépszichológia szerepe a 20-as és a 30-as évek pedagógiájában.

3. *A nevelés újjáéledése és kiterjesztése 1945 és 1975 között.*

Az 1940-es és 50-es éveket a közoktatás háború utáni rekonstrukciójaként, továbbfejlesztéseként és a közoktatás tervezésének bevezetéseként kezeli.

A továbbfejlesztés mennyiségi és minőségi jegyeit egyformán keresi. *A mennyiségi kiterjesztés* területén az előző időszakhoz képest változást jelent, hogy új struktúrák keretei között zajlik már ez a folyamat. *A minőségi megújítás* igénye főleg a 60-as, 70-es években jelentkezik – a szerző véleménye szerint – a curriculum-fejlesztési törekvésekben. A curriculum-fejlesztés fő sajátosságait a problémamegoldás előtérbe helyezésében, a tanulók aktív kifejezési lehetőségeinek megteremtésében, a változásokra való felkészítésben és a különböző technikai eszközök alkalmazásában véli felfedezni.

A közoktatás tervezésének megjelenését több tényezőtől vezeti le, de főként a nevelés gazdasági fejlődést segítő, a jóléti állam megteremtését befolyásoló szerepére alapozza, ugyanakkor megemlíti a szovjet tervezéskor hatását is.

Három egymással összefüggésben érvényesülő *trendet* emel ki e korszak általános jellemzéseiként: A nevelés a nemzeti szociálpolitikák részévé válik; egyaránt szolgálja az egyéni és a társadalmi felemelkedést; a gyakorlat az oktatástól a nevelés felé tolódik el. Ez utóbbi sajátosság főként a tanár szerepének megváltozásában (tanuló megértése, tanulás irányítása), a tanulók aktivitásában (egyéni és önkormányzati) jelenik meg.

A fent leírtakat részletesen kifejti a szerző: A közép- és felsőfokú nevelés átalakítása Európában, az USA-ban és Japánban; A neveléstudományi kutatások és a curriculum-fejlesztés tendenciái; Nevelési forradalom a fejlődő országokban (India, Afrika nevelésügye 1950 és 1975 között); Nevelés a kommunista országokban (Szovjetunió és Kína közoktatása 1945 és 1975 között) témákkal foglalkozó fejezetekben.

Az ismertetett három nagy korszak bemutatását a szerző nem különíti el mereven egymástól, mindvégig törekszik a történeti *folytonosságok és a megszakítottságok* érzékeltetésére. Jól nyomon követhető például a biológia, a pszichológia különböző ágainak és a szociológiának hatása a pedagógia fejlődésére a század elejétől a hetvenes évekig terjedően, bemutatja a progresszív nevelési iskolák kialakulását a század elején, majd virágzásukat a két világháború között és részleges beépülésüket a hivatalos pedagógiai irányzatokba az ötvenes években.

Pedagógiai hagyományaink alapján szokatlan számunkra, hogy alig kapunk képet a filozófia és a pedagógia kapcsolatáról, hogy a pedagógiát főként a társadalomtudományok hatásán keresztül mutatja

be, hogy alapvetően nem irányzatokban gondolkodik a szerző, inkább személyekben vagy az általuk létrehozott kísérleti iskolákban, intézményekben.

A hazai elemzők számára több szempontból is tanulságos lehet a behaviorizmus, az alaklélektan és a pszichoanalízis pedagógiai hatásának alapvetően szaktudományos szempontokra koncentrált vizsgálata.

A szerző törekszik a haladást jelentő gondolatok és az azt realizáló gyakorlatok, próbálkozások bemutatására, de minden esetben láttatja ezek reakciójellegét, és nem kerüli el figyelmét az sem, hogy milyen újabb ellenhatásokat szülnék az újabb eszmék. Például bemutatja a progresszív nevelés forrását, magát az irányzatot, majd helyt ad a progresszív neveléssel szembe forduló konzervatív nézeteknek is, vagy elemzi a II. világháború utáni anyagi és emberi erőforrások „kiszákmányolásának” ellensúlyozására született reakciókat, a természeti erőforrások megőrzését, az ember integritásának védelmét hirdető elveket és ezek hatását a nevelésre.

A mű kitágíthatja Európa-központú szemléletünket is, ti. részletesen foglalkozik az USA nevelésügyének és pedagógiájának fejlődésével, elemzi Afrika, India és Kína oktatásügyét is.

Összegezve megállapítható, hogy a polgári elemzés keretei között maradó munka tényanyagával, szemléletmódjával, a feldolgozást segítő szerkezetével, a nemcsak szakembereknek szóló stílusával hozzájárulhat a XX. század neveléstudományában és gyakorlatában végbement fejlődés differenciáltabb értelmezéséhez.

Golnhofér Erzsébet

A MAGYAR FELSŐOKTATÁS HELYZETE

(Szerk. Palovecz János). – Bp. 1983. Oktatáskutató Intézet. 526 l.

Az 1972. évi oktatáspolitikai határozat végrehajtását 1978 szeptemberében megtárgyaló Politikai Bizottság-i ülés szükségesnek ítélte, hogy a felsőoktatás helyzetéről és fejlesztésének perspektíváiról külön előterjesztés készüljön. A párt kezdeményezésére az Oktatási Minisztérium a felsőoktatásban érdekelt minisztériumoknak, az országos főhatóságoknak, a társadalmi szervezeteknek a közreműködésével, továbbá mintegy kétszáz szakembernek a bevonásával nyolc munkacsoportot hozott létre. Ezek a felsőoktatás legfontosabb problémáit vizsgálták, felhasználva a korábbi elemzéseket, köztük az 1972-es KB határozat előmunkálatait is, majd javaslatokat készítettek a továbbfejlesztésre. A nyolc részösszefoglalóból a főbizottság megvitatása, kiegészítése alapján állt össze az az összefoglaló előterjesztés, amely az illetékes fórumok elé került. Mindaddig ennyit tudott a felsőoktatási közvélemény a felsőoktatási terület vizsgálatáról, de azokon kívül, akik közvetlenül részt vettek a munkálatokban, a részeredményekről, a főbizottsági összegezésről nemigen értesült, hanem a végeredményt, az MSZMP KB PB-nak 1981. febr. 3-i határozatát, meg az ezt követő 2015/1981. (VI. 19.) minisztertanácsi rendeletet ismerhette meg.

Ez a majdnem 64 éves kötet megadja a lehetőséget, hogy megismerhessük a nyolc munkabizottság egy-egy részproblémát összefoglaló jelentését, javaslatát, ezeken kívül olvashatunk néhány előtanulmányt is, amelyek az adott témabizottság részére készültek. Teljes terjedelmében közli a kiadvány a főbizottság összefoglaló előterjesztését, majd a Politikai Bizottság határozatát és a Minisztertanács rendeletét. Így tehát végigkísérhetjük az egész folyamatot: a kiemelt csomópontoknak a vizsgálatát: a résztanulmányok és az egyes összefoglalók összevetése megmutatja, mit tartott egy-egy munkabizottság lényegesnek a továbbvitelre; a főbizottság előterjesztésének és a munkabizottságok összefoglalóinak konfrontálása meglátatja, mi maradt el az előmunkálatokból és mi került a döntésre hivatott szervek elé. Végül a Politikai Bizottság határozatában természetesen a legáltalánosabb megfogalmazású helyzetelemzések és jövőbeli célkitűzések tükröződnek. E folyamatban a mégoly fontosnak tűnő részletek is fokozatosan egyre jobban beleolvadnak egy-egy még átfogóbb fogalomba, problémakörbe, feladatba és nyerne külön említés nélküli besorolást ezekbe. Éppen azért fontos az, hogy ez a tanulmánygyűjtemény napvilágot látott, mert így az általánosságban fogalmazó határozatból meg lehet találni az utat visszafelé a felsőoktatás konkrét helyzetelemzéseihez, javaslataihoz. Az a sok tanulságos észrevétel, megjegyzés, javítási lehetőség, amely az alapos előkészítő munkák során felvetődött, nem sikkad el, hanem felhasználható a felsőoktatás mindennapi munkájában a különböző szinteken.